

TALHA UĞURLUEL

ÜÇ İMPARATORLUK
VE İSTANBUL'UN SURLARI

PAYİTAHTIN

KAPILARI

TİMSAL T

i y i k i k i t a p l a r v a r . . .

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2025

timas.com.tr

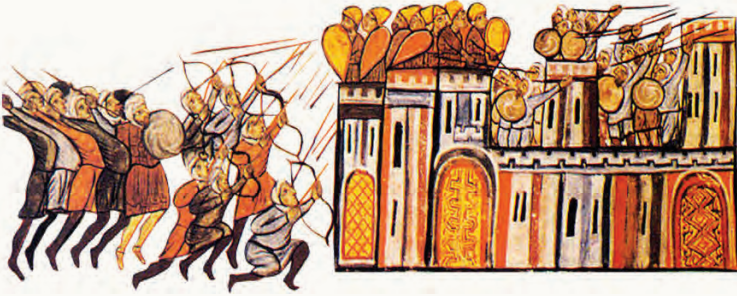

İstanbul'un Fetih sonrası çizilmiş ilk gravürü

ÖNSÖZ

Dünya tarihinde en çok kuşatılan ve elde edilmesi için en çok çaba sarf edilen şehir şüphesiz İstanbul'dur. İlkçağda şehri alma adına Boğaz'a köprü kuran Perslerden devasa orduları ile Konstantinopolis hendeklerini binlerce cesetle dolduran Bulgarlara, Byzantium halkına kızdığı için surları yerle bir eden Roma İmparatoru Septimus Severus'tan kendi dindaşlarına bile acımayan Latinlere kadar kimler kimler bu surların önüne gelmiş ve İstanbul kapılarını zorlamışlardır. Kimileri Emevi orduları gibi yıllarca süren kuşatmalarla bu kapıları aşındırmış, kimileri de Avrupa Hun İmparatoru Atilla gibi Altın Kapının önüne kadar gelip gerisin geri dönmüştür.

Kıtaları birbirine bağlayan ve denizleri birbirinden ayıran bu muhteşem şehrin kapıları açılmayıp, surları geçilemedikçe cazibesi de artmıştır. Bu eşsiz şehir, zamanla Doğu Roma İmparatorluğuna başkent1 olma şerefini elde edecek ve artık surları üzerinde İmparatorluk kapıları belirmeye başlayacaktır. Şan ve şerefle şehre dönen her bir İmparatorun, içinden geçmek istediği Altın Kapılar inşa edilecektir. Pagan Roma'nın inanışları da yansıyacaktır bu kapılara. Başta Herakles olmak üzere nice mitolojik canlı, efsanelerden fırlayarak bu kapılarda kendilerine yer bulacaklardır. Derken Roma'nın Hristiyanlaşma dönemi başlayacaktır. Artık İstanbul tek bir Allah'a inanılan kutsal bir şehirdir. Hristiyanlığın reddettiği pagan heykeller bir bir temizlenirken, bu kez Şehrin Şahitleri kapılar da Hristiyanlaşır. İmparator Konstantin'in surlarına ait en meşhur kapıya İsa Kapısı

Müslümanların İlk İstanbul Kuşatmaları

denecektir. Bizans'ın ihtişamına paralel olarak şehir de büyür. Surlar dar gelir, kapılar yetmez olur. Büyüyen başkentle birlikte surlar da kapılar da büyür. Ve Konstantinopolis, dünya üzerinde en çok kapısı olan şehir ünvanını alır.

İslamiyet'in zuhuru ile birlikte Emevi ve Abbasi akınları başlar Konstantinopolis üzerine. Hz. Muhammed'in (SAS) müjdesine mazhar olmak isteyen bir adanmışlar ordusu gelir bu kez, kimseye kapılarını kolay kolay açmayan şehrin önlerine. Amansız bir mücadele başlar. Yıllarca süren kuşatmalar yapılır ama kapılar dayanır. Arap orduları geri çekilmek zorunda kalır. Ama arkalarında, şehrin kapıları önünde çok önemli emanetler bırakmışlardır. Yüzyıllar boyunca bu kapıların açılacağı anı beklemek üzere buraya defnedilmeyi vasiyet eden sahabeleri, Peygamberin (SAS) arkadaşlarını.

Haçlı Seferleri başlamıştır. Avrupa dört taraftan ordular toplayıp Ortadoğu'ya yüklenmektedir. Ama Ortadoğu'nun yolları da Konstantinopolis'ten geçmektedir. Tarihî kapılar, bu kez Haçlı Ordularına açılır. Friedrich Barbarossalar gururla geçerler Bizans'ın Şanlı Kapılarından. Selçukluların hezimete uğrattığı Romen Diyojenler ise aynı kapılardan bu kez iki büküm gireceklerdir şehre.

Hain bir saldırı, bu kapıların aşılamazlık ünvanını ilk kez sarsar. Kudüs'e gitme niyetindeki Haçlılar şehrin cazibesine kapılarak tutar, kendi dindaşlarına ait kapılara yüklenirler. Gafil avlanan Bizans esarete düşmüştür. Artık yarım asır boyunca bu kapıların denetimi Latinlerin elinde kalacaktır.

Söğüt civarından bir çınar yeşermektedir. Kollarını alınamaz denen şehre doğru uzatan... Anadolu'dan Balkanlara etrafını çepeçevre sardıkları halde bu kapıları onlar da açamamışlardır. Yıldırım Bayezidler, II. Muradlar; bıkmadan usanmadan Konstantinopolis kapılarına yüklenirler ama öncekilere aman veremeyen kapılar onlara da eyvallah etmez. Çünkü kapılar yüzyıllardır Fatih'ini beklemektedir! Ve beklenen gün gelir. Çocukluğundan beri bu surları aşmanın, bu kapıları geçmenin planlarını yapan Fatih Sultan Mehmed kuşatmayı başlatır. Dev toplardan yeraltı lağımına, aşırma kulelerinden yağlı gemi kızaklarına kadar neler neler denenir. Derken ilk kapı açılır. Haliç Surları üzerindeki Cibali Kapı'dan Cebe Aliler atlayıverirler içeriye. Sonra Aya Kapı... Topların gülleleri de surlarda kapı gibi gedikler açmıştır. Edirne Kapı yakınlarındaki bir gedikten Fatih de giriverir şehre. Artık şehir Osmanlılarındır. Konstantinopolis İstanbul'a dönüşürken kapılar da Osmanlılaşır, isimleri; Edirnekapı, Belgrad Kapı, Silivrikapı olur. Bizans bu kuşatmanın büyüklüğünden öyle korkmuştur ki şehrin kapılarını kapatmakla kalmamış, bir kısmını da ördürmüştür. Osmanlılar fetih sonrası bu kapıların bir kısmını açmaya gerek görmeyince şehrin bir de kör kapıları olacaktır.

Fatih'in kuşatmasının şehir kapılarına bir hediyesi daha vardır. O da fetih şehitleridir. Artık İstanbul sur kapıları önünde, kapıların açılacağı günü hayal ederek ruhunu teslim eden sahabelerle koyun koyuna yatan fetih şehitleri bulunmaktadır.

Geçen yüzyıllar içinde Osmanlı boyası, şehrin her yerine çalınır. Kapılar da bundan nasibini almıştır. İstanbul kapılarında nöbet tutan yeniçeriler nöbet mahallerine bölüklerinin sembollerini kazır dururlar. Bugün nice sur kapısının üzerinde sancaklardan kılıçlara, topuzlardan miğfere onlarca figür bizi o günlere götürmektedir.

Fatih Sultan Mehmed

Bu süreçte yepyeni Osmanlı kapıları da ortaya çıkar. IV. Murad'ın Yeni Kapı'sından, depremlerin sebep olduğu Çatladı Kapı'ya, Eğri Kapı'ya kadar nice mekân daha eklenir yaşlı surlara. Bu dönemde yapılanlar olduğu gibi yıkılanlar da olmuştur elbette. Görevlendirdiği Alman mühendisler, yapılacak tren hattının Sarayburnu'nu dolaşması gerektiğini arz edince Sultan Abdülaziz; "Sırtımdan bile geçerseniz razıyım," diyecek ve Sarayburnu sur ve kapılarının bir kısmını yıktıracaktır.

Osmanlı'nın nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti kurulur. Artık surlar ve kapılar ona emanettir. Ama İstanbul inanılmaz bir şekilde büyümektedir. Geniş yollara, denize açık sahil şeritlerine ihtiyaç vardır. Devrin başbakanı Menderes tarihî emrini verir. Surlarda yeni gedikler açılacaktır. Ama tarih boyunca olduğu gibi dışarıdan değil, bu kez içeriden açılacaktır. Çünkü Vatan ve Millet Caddelerinin dışarıyla buluşması gerekmektedir. Edirnekapı ve Topkapı'nın yanlarına ikincileri açılır. Ama bu kez devasa boyutta. Marmara Denizi boyunca uzanan doldurma bir sahil şeridi yapılır. Surları ve kapıları yalayarak geçen bu kıyı yolu, her nedense tam kara surlarının başladığı mermer kule öncesinden

surlara dalar ve bir gedik de o açar dışarıya doğru. Bugün Cumhuriyet Türkiye'sinin bu yeni kapılarından her gün binlerce araç girip çıkmaktadır şehre.

Velhasılıkelam, Roma'dan Bizans'a, Osmanlı'dan Cumhuriyet'imize kadar şehri koruyan ve gözetken, her giren çıkandan haberdar olan tarihî kapılarımız bize nice tarihî vak'ayı ve şahsı anlatmaya devam etmektedir.

Talha Uğurluel

AKIL

İstanbul'un Marmara, Haliç ve kara surlarını gösteren eski bir çizimi

SURLARLA ŞEKİLLENEN İSTANBUL TARİHİ

Dünya üzerinde en çok kuşatılan şehir şüphesiz İstanbul'dur. Tarih içinde Bulgarlardan Araplara, Atilla'dan Perslere² birçok kavim burayı ele geçirmek istemiştir. Yeryüzünün uzun yıllar en önemli cazibe merkezi olan bu şehir, bu durumundan dolayı en büyük korunma sistemlerine sahip olmuştur.

Galata'dan Haliç ve Haliç surlarını gösteren bir gravür

Üç tarafı denizlerle çevrili konumu, bir yanını tamamen saran ve kapatıldığında dünyanın en geniş ve derin hendeği haline gelebilen Haliç'i ve hiçbir geminin, akıntısında kendisini sabitleyemediği Boğaz'ı ile aşılmaz olan şehrin en meşhur savunma sistemi ise surlarıdır.³

Şehri çepeçevre saran surlar, Marmara Surları, Haliç Surları ve Kara Surları olarak üçe ayrılmaktadır.

Marmara Surları

**AÇIK
DENİZDEN
GELENLERİ
HEP O
KARŞILADI**

Sarayburnu'ndan itibaren Yedikule'ye kadar, denizin kara ile birleştiği yerden başlayarak tüm kıyıyı sarmaktadır. Bu surlar tekli sur sistemine göre yapılmış ve gayet yüksek tutulmuşlardır. İstanbul surları içinde en çok tamir gören kısım burasıdır. Çünkü açık denize bakması sebebiyle devamlı büyük dalga ve fırtınalara maruz kalmaktadır. Ayrıca devamlı

olarak denizin sur diplerine taşıdığı birikintilerle kara sınırı genişlemekte ve bu nedenle sık sık buralardaki surları ileriye doğru kaydırmak gerekmektedir. Bu kaydırma işlemi doğru ve sağlam

yapılmadığı takdirde inşa edilen sur duvarları dayanıklı olmakta ve kısa sürede yıkılma ve eğilmeler görülmektedir.⁴

Zamanında, surların önünde birtakım Bizans limanları da faaliyet göstermiştir, bunun yanında Justinianus zamanında görkemli bir yapı haline getirilen Bukoleon Sarayı'nın kalıntıları halen mevcuttur. Aynı surlar üzerinde sonradan İncili Köşk ve Ahırkapı Feneri gibi Osmanlı yapıları da boy gösterecektir. Bu surlar üzerinde, Bizans'ın limanlarına açılan kapılar vardır ve bu kapılar Osmanlı döneminde de kullanılmıştır. Özellikle Topkapı Sarayı'nın Marmara Denizi'ne bakan kısmında saray iâsesi için kullanılan kapılar mevcuttur. Ahır Kapı, Çatladı Kapı, Yeni Kapı Marmara Surları üzerindeki kapıların başlıcalarıdır.

Haliç Surları

O DÜŞÜNCE
İSTANBUL
DÜŞTÜ

Sarayburnu ile Ayvansaray arasındaki cepheyi saran sur duvarlarıdır. Kara Surlarının Blaherna'da Haliç'le birleştiği yerden Sarayburnu'nda bulunan Topkapı'ya kadar uzunluğu 1934 yılına ait *İstanbul Şehir Rehberi*'nde 5420 m olarak gösterilmiştir. Haliç surlarında 123 adet burç bulunduğu ifade edilmektedir. 1563 yılında Osmanlı Sultanı II. Süleyman tarafından Haliç surlarının tahkimi sırasında surlar üzerinde 172 burç bulunduğu ve 32'si kapalı 44 kapının

Galata'dan Haliç ve Haliç surlarını gösteren fotoğraf

Constantin ve Theodosios Surları

İstanbul Kara ve Deniz Surları detayı

yer aldığı tespit edilmiştir. Bu araştırmada ise Haliç Surlarının uzunluğu 16.869 arşın olarak verilmiştir. Evliya Çelebi'nin adım hesabına göre ise bu mesafe 6.500 adımdır.

Bir kuşatma anında Haliç'in ağızı zincirlerle kapatıldığı için bu bölümdeki surlar pek önemsenmemiştir. Bundan dolayı şehrin en zayıf surları Haliç tarafındakilerdir. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un fethinde Haliç Surlarının zayıflığından istifade edecek ve Haliç'e indirdiği gemiler⁵ ile bu surları zorlayacaktır.⁶ Tarihte Haliç kısmının zayıflığından istifade etmek isteyen nice ordular olmuştur. Bunlardan biri de Avarlardır. Teknelerini karadan buraya indiren Avarlar Haliç yönünden Heraklius'un İstanbul'una ciddi zararlar vermişlerdir.

Kara Surları

**İSTANBUL'U
ASIRLARCA
O SAVUNDU**

Marmara Denizi'nin kıyısında bulunan Mermer Kule'den başlayarak Ayvansaray'a kadar uzanan ve şehrin kara ile tek bağlantı noktası olan kısmı çevreleyen duvarlardır. Üç tarafı aşılamaz deniz alanları ile çevrili olan şehri alabilmenin belki de tek yolu olan kara kısmı

bu öneminden dolayı çok daha kuvvetli bir şekilde tahkim edilmiştir. Buradaki surlar diğer bölümlerin aksine tek bir duvar ile

değil, üçlü sur sistemi ile çevrilmiştir. Derin ve geniş bir hendeg'in akabinde önce dört, sonra on ve arkasından on altı metrelik surlar yükselmektedir. Surların aralarında 10-15 metre aralıklarla boş ve düz bir arazi bulunmaktadır. Ayrıca bu surların üzerlerinde, kare ya da çokgen formda kuleler vardır. Kara surları üzerindeki bu kulelerin sayısı 96'dır. Boyları 24 metreyi bulan burçlar iki ya da üç katlıdır. Aralarında ciddi bir akustik olan burçlarda, askerler seslenme ile dört ila yedi burç arasında seslerini duyurabilmektedirler. Burçlar duvarların hizasından 10-11 metre ileriye taşar. İç kısımlarını kapatan örtü sistemi kubbe ya da tonozdur.

Kara Surlarının şehrin asıl surları olması dolayısı ile şehre girişi sağlayan en görkemli kapılar bu bölümde bulunmaktadır. Bizzat Bizans İmparatoru'nun şehre girişlerinde kullandığı Altın Kapı ile halkın ve askerlerin ayrı ayrı kullandıkları Belgrad, Silivri ve Mevlevihane kapılar bugün Osmanlı Dönemi sonrasında aldıkları isimlerle varlıklarını sürdürmektedirler. Osmanlı Padişahlarının protokol kapısı olan Edirne Kapı, Sulukule Kapı, Topkapı ve Eğri Kapı da yine Kara Surlarına ait kapılardandır.

